

A VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI M. KIR. MINISTER JELENTÉSE 1878|9. ÉS 1879|80. ÉVRŐL.

E jelentés a tárgy természetéhez képest 5 szakaszra oszlik. Az I. szakasz szól a népoktatásról; a II. a középiskolákról; a III. a felsőbb tanintézetekről; a IV. az autonom hitfelekezetek közép- és főiskoláiról; az V. az emberbaráti és közművelődési intézetekről.

Az I. szakasz a jelentés kétharmadát foglalja magában, a mi igen természetes, mivel a népnevelés keretébe tartoznak a sajátlag vett elemi és ismétlő népiskolán kívül a felső nép-, polgári-, állami felső leány-, ipar- és kereskedelmi iskolák, kisdóvódnak és tanító-képezdnék, ezen intézetekre vonatkozó intézmények; s végül csatlakozik ezekhez a néptanítók nyugdíjintézetéről szóló részletes és teljes kimutatás.

A népiskolák mindenféle viszonyainak számkobani részletes kimutatása után a 142. lapon következik a népnevelés állapotának megyénkénti méltatása, mi a jelentés legtanulságosabb része volna, ha nem kelténé az emberben a részrehajlás gyanuját az által, hogy mindenik megyében a tanítás eredményét illetőleg az állami és községi iskolák ki vannak emelve a felekezeti és magániskolák felett. Holott a népesedést illetőleg E. K. Tanácsunkhoz jutott, unitárius népiskoláinkra vonatkozó hivatalos kimutatás szerint a tanulók száma 446-tal apadott, mely apadás legnagyobb részben felekezeti iskoláink helyett állított állami vagy községi iskolákban mutatkozott.

A táblás kimutatások szerint.

Népnevelési czélokra meg volt szavazva 1.543,670 frt. Kiadatott 1.707,897 frt 57 kr., tehát tullépés 164,227 frt 57 kr.

Népiskola volt (II. tábla).

Állami- 251; községi- 1538; felekezeti- 13,688; magániskola 238, együtt 15,715.

Csak méltánylattal kell elismernünk a közoktatási kormány azon helyes eljárását, hogy az állami elemi 230 népiskola közül 70 Erdélyben van felállítva s ezek közül 17 Hunyadmegyében s ez által egyik legelhangyoltabb megyénkben az általános művelődés mellett az állam a veszélyeztetett nemzeti elemet is támogatja.

Az iskolák népessége (III. tábla)

Iskola köteles (6—12 éves) . . 1.507,558.

Ismétlő (12—15 éves) . . 607,306.

Együtt . . 2.114,864.

Tényleg iskolába jár ebből 78·05%, nem járt 21·05%.

A nem járók számát szaporítják az ismétlő iskolába járnival kötelesek, kik közül tényleg csak 55% jár iskolába. A jelentés szerint meg van téve az intézkedés, hogy az ilyenek iskolába járjanak. Részünkről azt hisszük, hogy e mulasztás oka abban a körülményben van, hogy a nép szegénysége okán kénytelen 12—15 éves gyermekeinek munkáját hasznosítani.

A népiskolákban a jelentés szerint 6630 unitárius vallású növendék volt. S habár e számba van bevéve Pest-Pilis megyéből 62 nazarénus, mégis megnyugtató, a mennyiben a tan kötelesek 90%-át tünteti fel iskolába járókul.

Az egész országban a tankötelesek száma 11,999-el apadt, ellenben a tényleg iskolába járók száma 16,884 gyermekkel gyarapodott; a 28,883 különbség a rendes gyarapodásokon kívül a statisztikai adatok hiányosságából magyarázható ki. Az iskolák száma 40-el; a tanítóké 231-el; a tanítók fizetése 214,220 frtal, az iskolák jövedelme 666,640 forintal gyarapodott. Mind örvendetes jelenség.

Egy gyermek tanítása került átlag 5—8 forintba, az állami népiskolákban 14 frt 77 krba.

Magán népiskola volt az országban 238, az ily iskolák száma 81-el apadt, mert sok zugiskola bészaratott, vagy rendezett magán iskolává változott, azonban ma is van még az országban 379 zugiskola.

Magán iskolákban tanult 13,610 gyermek. Ez iskolák segedelmezésére 9600 frt államsegély adatott ki, melyből a pesti magániskolák 8600 forintot kaptak, habár Pesten csak 33 ily iskola van. Valójában Pest minden uton tulságosan részeltetik segedelemben az állam terhére; meg sem foghatjuk, miként kaphat valamely magániskola az állampénztárából segedelmet.

Hisz a magániskolák a fentartóknak kereset gyanánt szolgálnak s azokat a tehetősebb szülők gyermekei látogatják; a jelentés szerint egy gyermek tanulása 25 frt 37 krba került.

A felső népiskolák rövid méltatásban részesülnek. Ilyen van az országban 71, melyek közül 12 állami, 20 az államtól segedelmezett községi, 8 tisztán községi, a többiek felekezeti. Az iskolákban tanított 337 tanító s a 3473 nönendékből egy tanítóra esik 10 növendék, egy növendék került átlag 66 frt 78 krba.

Ezen iskolák fentartására az állam pénztárából 110,842 frt fordított, melyből ismét Budapest kapta az oroszliány részt, egyetlen felsőbb leányiskolájára 34,089 frt s így egy leány tanítására 154 frt 50 kr. adatván ki az államéből.

Bár a közoktatási kormány ily intézetek állítását erőszkolja, virágzóknak még sem mondhatjuk: a fiuk és leányok aránytalanul vannak megoszolva; 1034 fiu mellett 2439 leány növendékek van; nem tudjuk, hogy az iskolák nagyobb részé-

ben, a felsőbb osztályokban azért nincsenek-e tanulók, mert ez intézetek nem nőttek még ki négy osztályosokká; de a melyek ki is nőttek, azokban is a III. meg IV. osztályok aránytalanul néptelenek: az egész országban, például a IV. osztályban csak 102 fiu és 153 leány van; méltán keletkezik az a kérdés, vajlon nem volna-e czélarányos már csak költség kimelés tekintetéből is az osztályok számát csökkenteni.

A polgári iskolák száma 19-el szaporodott, ily iskola 94 volt 8082 tanítóval, a leányok száma jóval meghaladta a fiukét; az állampénztárából ily iskolákra kiadatott 173,243 frt, egy tanuló került 68 frt 88 krba. Az állam pénztárából a pesti ily iskolák 51 ezer forintot kaptak.

A felső nép- meg a polgári iskolák annyira rokon intézetek, hogy az amazokra tett észrevételeink ezekre is illenek; azok a jelenségek is észlelhetők; a felsőbb osztályok aránytalanul néptelenek; a 7 teljesen beállított 6 osztályu iskolában az V. osztályban az egész országban 60-, a VI-ban 62 növendék volt.

Az összes kimutatások szerint a magyar ajku növendékek majdnem felét teszik az összes népiskolák népességének; a német és ruthén nemzetiségűek száma a megelőző évhez képest apadott, míg ellenben a többi nemzetűeké, különösen a tótoké jelentékenyen gyarapodott.

Örvedetes jelenségül jegyezhetjük fel, hogy a magyar nyelv, mint tannyelv naponta több iskolában vétetik bé, a jelentés szerint 26-al több iskolában volt tannyelv a magyar, mint a megelőző évben. Azonban árnyoldala e képnek az, hogy a többnyelvű iskolák jelentékenyen szaporodtak; a két nyelvűek például 266-al; ez csak azon esetben megengedhető, ha miként az illető gyermekek érdeke kívánja, az állam nyelve vétetett fel azokban második tannyelvül.

Az iskolák felszerelése, pénzvisszonyai mind örvedetes haladást tanusítanak; az iskolák alapvagyonra például 10 év alatt 11 millió forintnál többel gyarapodott.

Tanítóképezde van az országban 67; ezek közül 16 férfi, 6 tanítónő képezde állami, a többiek felekezeti; egy magán intézet. Ez intézetekben 610 tanár tanított 3060 férfi, 1271 növendéket; az állami képezdékben egy férfi növendék 246 frt 55 krba, egy növendék 272 frt 72 krba került.

A tornászati és magán póttanfolyam is tartatott, amazon megjelent 108, emezen 937 tanító.

Részünkről az ily póttanfolyamoknak tapasztalás után is kevés eredményt tulajdonítunk, egyedüli óvszernek és teendőnek azt tartjuk, hogy az iskolákat fentartó felekezetek éppen a növendékek érdekében arra szorittassanak, hogy csak oly tanítókat alkalmazzanak, kik az állam nyelvét birják s a növendékeknek tanítani tudják.

Az ipari szakoktatásra nagy gondot fordított

a közoktatási kormány. Erre szolgál a budapesti közép-ipartanoda, mely 1879-ben nyílt meg 21 tanulóval; ez intézet célja a magasabb iparra készíteni a növendéket; évi költsége nincs adva.

A kassai gépészeti ipartanodában 55 növendék tanult, évi kiadás ezekre 13.299 frt.

Ipárosszaktanításra, mesterinasokra a felsőbb népiskolákkal egybekötött többféle ipar tanulásra kiadott 24,999 forint.

Óhajtjuk ugyan a közművelődés minden iránybani fejlesztését, megjegyezzük azonban ez alkalommal, hogy Magyarország kiválóan földmivelő ország. Továbbá azt, hogy Belgiumban az iparos oktatás emelésére tett kísérletek után arra a meggyőződésre jutottak, hogy mesterséget nem iskolákban, hanem műhelyben lehet és kell tanulni.

Végül fel vannak sorolva a házi ipar előmozdítására szánt társulatok s ezek intézetei.

Kisdedővő intézet van 257, bár 19-el több, mint a megelőző évben; mégis nagyon kevés.

Kiválóan érdekes része a jelentésnek a néptanítók országos nyugdíjintézetére vonatkozó kimutatás; mely szerint ez intézetnek az 1879. év végévi vagyoni mérlege 1.927,638 frt, de a melybe be van számítva a 728,241 frt hátrálék is, melynek az irt évben be kellett volna folyni; az intézet törzsvagyona 1.219,778 frt, mely értékpapirokba, nagyobbára földhitelintézeti záloglevelekben van elhelyezve.

Az alap évi bevételei illetményekben: a községekből tanítók elhalálózása vagy nyugdíjazása esetében 1230 frt; az alkalmazott tanítóktól egyszersmindenkorra 1885 frt, 15,698 tanító után a községektől egyenként 188,389 frt, a tanítók 55,319 frt, rendes nyugdíjnál nagyobb nyugdíjakért 5570 frt, együtt 252,393 frt, melyhez járulnak a törzstőke kamatai, meg az ország pénztárából járó évi segély, mely az 1879. évben 100 ezer frt volt.

Nyugdíj pótlo segélyben részesült 14 személy egyszersmindenkorra 963 frtban; 170 nyugdíjazott özvegy 14,800 frtban; 365 árva 9042 frtban; 33 volt tanító és özvegy 6031 frtban; 5 özvegy állapota változtával elesett a nyugdíjtól; 27 árva koránál fogva esett el a segélypénztől.

A II. szakasz a középiskoláknak, a gymnasiumoknak és reáliskoláknak állapotát jelzi. Ezekről összesen táblás kimutatók helyett az egyes gymnasiumok vannak feltüntetve, és minden viszonyaik méltatva. Az egyes táblázatok szerint volt:

A budapesti tankerületben 11 gmnban		3566	tanuló	158	tanító.
A pozsonyi	8	1805	"	81	"
A győri	14	3393	"	159	"
A besztercebányai,	7	1601	"	76	"
A kassai	14	3283	"	169	"

A n.-váradí tankerületben	11	gmmban	2715	tanuló	153	tanító.
A szegedi	"	10	"	2670	"	166
Erdélyi	"	13	"	2425	"	139

Együt 88 gmmban 21458 tanuló 1101 tanító.

A népesség vált ozását feltüntető számok szerint az 1879. évben a tanulók száma 879-el gyarapodott, melynek felénél több, 470 a szegedi tankerületre esik.

A tanulók elemenetelét feltüntető számok szerint a nyolcz tankerületben 3067 növendéknek volt hiányos az előmenetele; tehát az összes tanulók 14%-ka megbukott. Igen nagy contingens, részünkről ez abnormitásnak okát a rendszeren kívül hajlandók vagyunk annak az érezhető rosz szellemnek tulajdonítani, mely szerint a gymn. tanulók nem akarnak kellő szorgalmasak lenni.

Nemzetiségre nagyon tulnyomó a magyar és magyarul beszélő növendékek száma, nem magyar tannyelvű gymnasium nagyon kevés van.

Rendkívüli tantárgyakul fel vannak véve nagyon sok gymnasiumban a francia nyelv, egy párban az olasz meg angol nyelv, van oly gymnasium is, melyben a francia meg román nyelvek is fel vannak véve; a nyelveken kívül szép és gyors írás, ének és zene.

Részemről a gymnasiumok rendes tantárgyait — ezekhez számítva a szépírást és rajzot, elégségesnek tartom a tanulóknak még tulságos elfoglalására is annyira, hogy örvendenünk kell, ha a klasszikai nyelvek mellett az egy német idegen nyelvből, a melyet mind általános művelődési tekintetekből, mind pedig tényleges hazai viszonyainknál fogva a lehető terjedelemben tanítanunk kell, óhajtott eredményt mutathatunk fel. És éppen ezért czélellesnek tartom még más élő nyelveknek a felvételét, mert teljes lehetetlen azokban némi eredményt várni, habár a jelen kimutatásban jó és elégséges eredmények vannak jelezve.

Érettségi vizsgára állott ezen gymnasiumokban 941 növendék, ezek közül megbukott 80, tehát 8%-nál valamivel több.

Fel vannak még tüntetve a jelentésben az intézetek pénzvizonyai, az azokra tett kiadások, valamint a gymnasiumok jövedelmei tan- és felvételi díjakból, de összes kimutatások nem levén az adatokat összeállítani mondhatni lehetetlen. Az egyes intézetek kiadásai nagy hullámzást tüntetnek fel, például a szebeni államgymn. kiadása 24,116 frt jövedelme tan- és felvételi díjakból 2073 frt; az egrí főgymn. kiadása 38,175 frt, bevétele 2532 frt; a budapesti V. tankerületi főgymn. kiadás 43,761 frt, bevétele 5235 frt.

Az önkormányzati joggal bíró protestáns és görögkeleti felekezetek gymnasiumainak csak népesedési viszonyai vannak jelezve; ezen felekezeteknek van együtt 62 gymnasiumok 757 tanítóval, 12487 tanulóval.

Ha az előbbiekhöz számítjuk a fiunei 1 iskolát 18 tanítójával, 151 tanulóval, van az országban összesen 151 gymn. 34,096 tanulóval, 1877 tanítóval,

A gymnasiumokról szóló jelentéshez csatlakozik a pesti és kolozsvári középiskolai tanárképző két intézet, amabban volt 23 tanár és az év végén 33 tanuló; emebben 15 tanár és 33 tanuló.

A reáliskolák éppen azon rovatok alatt és éppen oly részletesen vannak méltatva, mint a gymnasiumok s viszonyaik oly részletesen feltüntetve, mint emezeké.

Van az országban 26 reáliskola, melyekben az utolsó tanévre beiratkozott 5316 tanuló, e számból az év folytában 443 elzülvén, maradott az év végével 4872 növendék, kik közül 1941 izraelita levén s a nagyobb rész után kelletvén az elnevezésnek történni, ez intézeteket zsidó honfitársainkról sajátlag zsidó intézeteknek lehetne nevezni.

A népesedési mozgalomra vonatkozó táblás kimutatás 386 tényleges apadást tüntet fel. Bámulatos, hogy a megelőző jelentésben a minister által megszüntetendőknek jelzett székelyudvarhelyi meg dévai reáliskolákban ez évben a tanulók száma gyarapodott, amabban 12, ebben 15 tanulóval.

Jelenleg is nagy a különbség ez intézetekben a felsőbb és alsóbb osztályok népessége között, a 4872 növendék közül csak 236 van VIII. osztálybeli: egyes intézetnél még feltünőbb abnormitás van; a pesti egyik reáliskolába az I. osztályban volt 155, a VIII-ban 14 tanuló; a felsőbb nép- és polgári iskolákat illetőleg kimondott azon ítéletünket, hogy osztályaik számát apasztani kell: a reáliskolák népességi viszonyai igazolják; az érettségi vizsgálatokról szóló kimutatások pedig azt igazolják, hogy ez intézetek nagyon kevésé munkálnak létezésük czéljára, a müegyetemi készülésre; az érettségi vizsgára jelentkezett 236 tanuló közül 19 előlegesen megbukván vagy eltiltatván a vizsga letételétől és 33 a szóbeli vizsgálaton megbukván, az érettnék nyilvánított 193 növendék közül csak 70 készült müegyetemre, a nagyobb rész más pályákra lépett; a felső nép- polgári iskolák növendékeiből is nagyon kevesen lépnek az iparos pályára, pedig ez intézeteknek az volna hivatásuk, hogy ennek szolgáljanak.

A tanulásbani előmenetelt feltüntetető számok még nagyobb abnormitást mutatnak; a vizsgát állott 4873 tanuló közül javító vizsgát tehetett 449, osztályt ismételni köteles volt 648, tehát 1129 az összes népességnek majdnem egy negyede elégtelen osztályzatot nyert s majdnem mindenik ötödik tanuló megbukott.

A 26 reáltanodánál 458 tanár volt alkalmazva.

A III. szakasz a felsőbb tanintézetekről szól; ezek közül fel vannak sorolva a róm. és gör. kath. hittani intézetek, melyek táblás kimutatásából örömmel győződhetni

meg arról, hogy ez intézetek növendékeinek száma 54-el növekedett a megelőző évhez képest, tanuságául annak, hogy a napjainkban mondhatni legtisztességesebb és jelentékenyebb papi pályára többen vágnak lépni.

Az ostrom alá fogott jogakadémiák népessége és a vizsgákra vonatkozó viszonyai vannak feltüntetve. A 7 jogakadémia közül 4 a tanulmányi alpból fentartott királyi (miért nem országos) intézet, a szebeni állami, 2 felekezeti. Ezekben tanított 86 tanár 567 növendéket; a megelőző évhez képest 26 tényleges apadás van; egyedül a szebeni jogakadémia népessége gyarapodott 24 növendékkel.

A két országos egyetemről, az ezekkel összekötött középiskolai tanárokat képző intézetekről, meg a műegyetemről szóló tudósítások ez intézetek haladását tüntetik fel; bár mindkét egyetemenél a tanulók számában az utolsó fél évben némi csekély apadás mutatkozik.

Az V. szakasz az emberbaráti és közművelődési intézetekről szól. Ily intézetek a váci siketnémák orsz. intézete, melyben 104 növendék volt, kik közül alapítványon neveltetett 72 növendék; iparos foglalkozást tanult 51. A vakok budapesti orsz. intézetében volt 83 növendék; a 83 szerencsétlen növendék között ez évben az egészségi állapot nem volt kielégítő.

A balatonfüredi szeretetház (fiu árvaház) 61 növendéket növelt. Ez intézet fentartási tényleges költsége 10,147 frt, melyet az intézet alapvagyonának kamatai, közadakozás, sorsjáték és az állampénztár 2000 forinttal fedezett; növelésben és oktatásban részesült 61 fiu.

Az országos színi tanodának az év végén a drámai és operai szakon volt 64 növendéke.

Az országos zeneakadémia örvendetesen gyarapodott: a növendékek számának gyarapodása okán a tanárok számát is szaporítani kellett. Volt az intézetnek 90 növendéke, kik közül az év folytán kilépett 14. Igen üdvös eszme van megpendítve a jelentésben, mely szerint az orgona és öszhangzó ének tanítása is munkába veendő.

Az orsz. mintarajz tanárképzésében a nyári félévben 113 növendék volt; a képzés örvendetes eredményt tüntet fel; az év folytán tanárságra képesítettet az intézet növendékei közül 19, nem intézetbeli 10. Nevezetes momentumul járult ez intézethez a vele kapcsolatban felállított minta rajztanoda és iparmuzeum a felsőbb ipar fejlesztésére.

A három utóbb említett tanintézet pénzvizonyai nem lévén feltüntetve, e tekintetben tájékoztatlanok vagyunk.

A nemzeti múzeum minden osztályában tetemes gyarapodást tüntet fel a jelentés, örvendetes jelül e nemzeti intézetünk emelkedésének.

A műemlékekről szóló részből a jelentésnek kie-

melhetjük a hazai góth-stylü műemlékek czimü jeles könyv kiadását, 7 építési emlékek, jelesen templomnak jó karban tartására tett munkálatokat. Hunyadvára helyreállítása a sok tervezgetés és pénzhiány miatt az eredeti tervszerénti nagy mérvben nem történt ugyan meg, de az idő rombolása ellen már biztosítva van.

A képzőművészetekről szóló része a jelentésnek hasonlóan mutat fel örvendetes jelenségeket.

Nagy megnyugvást nyujthat az országnak a jelen terjedelmes és részletes jelentés az iránt, hogy köznevelésünk és művelődési eszközeink és intézeteink kellő számban meg vannak, még csak a humánus intézetek, vak- és siketnéma-intézetek gyarapítása lenne véleményünk szerint szükséges. Azon óhajttással zárjuk be ismertetésünket: bárcsak a felmutatott kerethez beltartalma is méltó legyen.

KOVÁCSI ANTAL.

EGYHAZI SZEMLE.

„Mindenütt jó, de legjobb otthon.“ Azt tartja a közmondás. Kezdjük hát mi is az új évfolyamban szemlénket itthon, hazánkban. Nem mintha itt mindenek ékesen és jó rendben lennének, hanem ha szüntelen csak a külfölddel foglalkozunk, könnyen úgy járhatunk, mint az a csillagász, a ki folytonosan a távol égboltozat ragyogó csillagait vizsgálva, a lábai előtt levő árokba esett.

A múlt évben életbe léptetett büntető törvénykönyvben több czikkely van, a melyek egyenesen a lelkészeket érdeklik. Ezeket a „Ker. Magvető“ múlt évi 5-dik füzete is közölte. Ezek közül az 1879-ik évi XL-ik t. cz. 53. §-e akkora port vert fel, hogy ember legyen, a ki már most azon el tud igazodni. Nines lap az országban, a mely hozzá ne szólott volna, magyarázva azt így is, úgy is. Kötelességünknek ismerjük azért mi is hozzá szólani. A szóban levő §. ez: „A ki életkorának tizennyolczadik évét még be nem töltött kiskoru egyént az 1868. LIII. t. cz. rendelkezése ellenére más vallásfelekezetbe fölvesz: két hónapig terjedhető elzárással és háromszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.“

E törvényczikk értelmében a soproni kir. járásbiróság által, az ottani plebános, illetve ennek segédlelkése ellen, mivel ez amannak utasítása szerint egy evang. vallásu apának r. kath. vallásu nejétől született figyermekét megkeresztelte és a megtörtént keresztelést a soproni r. kath. plebános által vezetett anyakönyvbe bevezette, a soproni kir. járásbiróság előtt panasz emeltetvén: vádlottak bünperbe idéztettek és miután az